

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* Romanının Jack Mezirow'un Dönüşümsel Öğrenme Kuramı Bağlamında İncelenmesi ¹

Sevcan Altıntaş^{2,3}, Ahmet Gökhan Biçer⁴

ÖZET

Bu çalışmanın amacı hayat boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi bağlamında Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanı ile yetişkin eğitimi kapsamında yer alan Jack Mezirow'un dönüştürücü öğrenme kuramı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu doğrultuda çalışma için nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni tercih edilerek, literatür taraması yöntemi ile veriler toplanmıştır. Yapılan tarama ve incelemeler ile edebiyatın öğretici yönü üzerine durulmuş, *Tutunamayanlar* romanı dönüştürücü öğrenme ile irdelenerek eserde yer alan Turgut Özben karakterinin dönüşümü değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Turgut Özben karakterinin roman boyunca yaşadığı değişimin, dönüşümsel öğrenme basamaklarına göre gerçekleştiği gözlenmiş ve bu da uzman görüşleriyle desteklenmiştir. Ayrıca, hayat boyu öğrenme ve edebiyat ilişkisi üzerine yeterli çalışma yapılmadığı gözlenmiş, makalenin de bu alana ışık tutması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yetişkin Eğitimi, Dönüştürücü Öğrenme, Edebiyat, *Tutunamayanlar*.

Analysis of Oğuz Atay's *The Disconnected* in the Context of Jack Mezirow's Transformative Learning Theory

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between Oğuz Atay's novel *The Disconnected* and Jack Mezirow's transformative learning theory, in the context of lifelong learning and adult education. For this purpose, case study design, one of the qualitative research designs, was preferred and data were collected through literature review method. With the literature review and examinations made, the didactic aspect of literature was emphasized and the transformation of Turgut Özben character was evaluated by examining the novel *The Disconnected* with transformative learning theory. As a result, it was observed that the transformation of Turgut Özben character took place according to transformational learning steps and it was supported by expert opinions. Additionally, it has been observed that there are not enough studies on the relationship between lifelong learning and literature, this article also aims to shed light on the field.

Keywords: Adult Education, Transformative Learning, Literature, *The Disconnected*.

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Ahmet Gökhan BİÇER danışmanlığında 11.06.2024 tarihinde tamamladığımız Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* Romanının Jack Mezirow'un Dönüşümsel Öğrenme Kuramı Bağlamında İncelenmesi başlıklı Yüksek Lisans Tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye, 2024).

² İletişim Yazarı: sevcanustunsoy@gmail.com

³ Uzman, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Bilim Dalı, ORCID: 0009-0004-8902-8321.

⁴ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı, agokhan.bicer@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4249-7495.

(Makale Gönderim Tarihi: 06.01.2025 / Yayın Tarihi:27.06.2025)

Doi Numarası: [10.18026/cbayarsos.1614151](https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1614151)

Makale Türü: Araştırma Makalesi

1. GİRİŞ

Bilgi toplumları, hayat boyu öğrenme becerisine sahip bireylere ihtiyaç duymaktadır. Hayat boyu öğrenen bireylerin varlığı ile sürdürebilir eğitim ve öğrenmeye toplumsal boyutta katkı sağlanacaktır. İnsan yaşarken yeni bilgiler edinip öğrenebilen, öğrendiklerini de yaşamında kullanabilen bir varlıktır. Bireylerin bu gelişimi hayat boyu öğrenme ile gerçekleşmektedir. Öğrenme, zamandan ve mekândan bağımsız olarak gelişebilmekte, hayat boyu devamlılığını sürdürebilmektedir. Hayat boyu öğrenme insanın nefes aldığı ilk günden, nefesinin sonlandığı son güne kadar devam etmektedir. Bireylerin hayat boyu öğrenme sürecinde edindiklerine ve kendilerinde meydana gelen gelişime yetişkin eğitimi kuramlarından dönüşümsel öğrenme oldukça katkı sağlamaktadır. Öğrenmenin sonu olmadığı gibi duyguların da sonu yoktur. Duyguların dışa vurumu da dil ve edebiyatla olmaktadır. Edebiyatın etki ettiği alan oldukça fazladır, aynı zamanda her sosyal bilimin öğretici yönü olduğu gibi edebiyatın da öğretici yönü mevcuttur. Edebiyatın öğreticiliği direkt olabildiği gibi dolaylı yollarla da olabilmektedir. Dolaylı yollar ele alındığında var olan çalışmalardan biri de romanlardır. Yetişkin eğitimi kuramlarından dönüşümsel öğrenme ile de bireyler kendilerinde ve hayatlarında yenilik sağlayarak gelişim göstermektedir. Bireylerdeki dönüşümün birçok kaynağı olmaktadır. Bunun bir örneği de edebi eserlerde gözlenebilmektedir. Örneğin; romandaki olayın akışı, karakterlerin içinde bulundukları durum ve olayları yansıtır şekilleri, hayata bakış açıları bireylerde öz değerlendirme ve değişime olanak sağlayacak düzeydedir. Romanın bu etkileri göz önüne alındığında, dönüştürücü öğrenmenin roman üzerinde çalışılması alana katkı sağlayacaktır. Bu amaç doğrultusunda Oğuz Atay'ın eseri *Tutunamayanlar* dönüştürücü öğrenme göz önüne alınarak incelenmiştir. Çünkü Oğuz Atay, eserlerinde birçok bilim ve sanat dalından yararlanmıştı aynı zamanda bireyleri ön plana çıkarmakta, onların iç dünyasına ayna olmaktadır. Yapılan inceleme ile Mezirow'un dönüştürücü öğrenme basamaklarına özen gösterilerek roman incelenmiştir. Eserde Turgut Özben karakterinin dönüşümü dönüştürücü öğrenmeye örnek olacak nitelikte olduğu gözlenmiş olup, araştırma yapılırken karakter üzerinde durularak basamaklar tek tek dikkate alınmıştır. Uygunluğu uzman görüş formu hazırlanarak alanında doktoralı uzmanların görüşü alınmış ve onaylanmıştır.

2. YÖNTEM

Görüşme, doküman analizi ve gözlem gibi nitel veri toplama tekniklerinin yer aldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar nitel araştırmalardır (Şimşek ve Yıldırım, 2021: 189). Bu araştırma da nitel araştırma yöntemlerine uygun biçimde yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması yöntemi kullanılarak içerik analizi tekniği uygulanmıştır.

2.1. Veri Toplama Araçları

Çalışmada hayat boyu öğrenme, duygusal zekâ, yetişkin eğitimi, dönüştürücü öğrenme ve edebiyat gibi kavramlar ele alınıp aralarındaki ilişki üzerine durularak, alan yazın taramasına bağlı araştırmalar yapılmıştır. Konu ile ilgili yayınlar okunarak bilimsel araştırmalar incelenmiştir. Ek olarak çevrimiçi veri tabanlarından (Veri Tabanı İstatistik Sistemi, Google Scholar, Dergi Park, ProQuest), kitaplardan ve podcast röportajlarından yararlanılmıştır. Araştırmanın evreni edebî eserler, örnekleme ise Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı eseridir. İçerik analizinin amacı metinlerin içeriğinin ne anlama geldiğini, esas konunun ne olduğunu anlamak ve yorumlamaktır. Buna istinaden *Tutunamayanlar* içeriğindeki bilimsel bilgiler, öğretiler, edinilen tecrübeler ışığında dönüştürücü öğrenmeye uygunluk analizi yapılmıştır.

2.2. Verilerin Analizi

Tutunamayanlar romanının başkışısı Turgut Özben'in hayatında ve kendisindeki değişim ve dönüşüm Mezirow (1994: 224)'un ortaya attığı adımlar dikkate alınarak veriler analiz edilmiştir. Bu adımlar aşağıdaki şekilde gösterilmiş olup, alanında doktoralı üç uzmandan görüş alınarak verilerin güvenilirliği ve geçerliği sağlanmıştır.

Tablo 1. Jack Mezirow'un Dönüştürücü Öğrenme Adımları.

1. Zihinsel ikileme düşme.	Bireyin zihinsel çerçevede karmaşa ya da çatışma yaşadığı aşamadır.
2. Bireyin kendini incelemesi.	İkilem sonrası bireyin duygularında değişimler olması ve öz inceleme yapılabilme.
3. Eleştirel yolla mevcut varsayımların değerlendirilmesi.	Bireyin çevresini, yaşadıklarını ve kendisini eleştirel bir çerçevede gözlemlemesi.
4. Dönüşüm süreci farkındalığı.	Değerlendirme sonrası yaşadığı ya da farkına vardığı dönüşümü dile getirme.
5. Yeni roller, eylemler ve ilişkiler için yeni seçeneklerin keşfi.	Bireyin dönüşmek istediği rol için, kaynak arama çabasında olması ve bunu değerlendirmesi.
6. Eylem planı oluşturulması.	Bireyin yeni kararlar alarak olasıları denemek için plan yapması.
7. Planlarını uygulayabilmek için bilgi ve beceriler edinmesi.	Bireyin oluşturduğu eylem planına göre beceri ve bilgi kazanımı elde edilmesi.

8. Yeni roller kazanım çalışması.	Edinilen bilgiler doğrultusunda hareket etme.
9. Yeni roller ve ilişkilerde özgüven ve rekabet duygusu geliştirmesi.	Bireyin yapmış olduğu eylem ve hareketler doğrultusunda bireyde özgüven gelişimi.
10. Elde edilen yeni perspektifleri kendi hayatına uyarlaması.	Bireyin elde edilen yeni rol, bilgi ve becerilerini uygulamaya koyması.

Kaynak: Mezirow, J. (2000). Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress. *Higher and Adult Education Series*. San Francisco: Jossey Bass.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde *Tutunamayanlar* romanında yer alan Turgut Özben karakterinin dönüşümü, Jack Mezirow'un dönüşümsel öğrenme basamaklarına göre değerlendirilerek elde edilen bulgular atıflarla desteklenerek maddeler halinde sunulmuştur.

3.1. Sahip Olduğu İkilemin Yönünü Değiştirmesi

Tutunamayanlar romanı, toplumsal gerçeklikler içinde birey olma yolunda karşılaşılan durumlardan bahsederken, bireylerin yaşadığı içsel çatışma durumunu gözler önüne sermektedir. Romanda Selim ve Turgut, bu eserin başrol oyuncularını olmakla birlikte, toplum içinden ve topluma uyum sağlama/sağlayamama açısından bize ayna olacak olan karakterlerdir. *Tutunamayanlar*'ın ortaya atılma sebebi gerçekliği tartışmaktır. Somut dünyaya ait Turgut somutun dünyasındayken soyut gerçeklikle karşılaşmaktadır (Kardeşler, 2017: 86). Atay için de aynı tutum söz konusudur. Bu dünyada sürekli kendisiyle hesaplaşma içinde olan, içsel başkaldırı niteliğinde kendine karşı meydan savaşları vermekte olan biridir (Ecevit, 2006: 170). Atay, eserlerinde grotesk unsurları kullanarak kendi toplumundaki yozlaşmayı eleştirmiştir. Dahası hiciv unsurlarından yararlanarak kendi kültüründeki burjuva yaşam tarzına odaklanmıştır (Çakar, 2023:116). Eserin başkarakteri Turgut Özben burjuva yaşam biçimine sahip aynı zamanda topluma ayak uydurmuş bir bireydir. Bu da evindeki koltuk takımlarının düzeninden, alışılmış hayatın monotonluğundan, karı- koca ilişkilerinden anlaşılabilmektedir. Ancak Turgut bu durumun toplumun dayattığı düzenin olduğunu, aslında kendisine ait bir karar olmadığını yakın arkadaşı Selim'i ani ve acı bir şekilde kaybettikten sonra anlayarak gerçeklikle karşılaşmıştır. Bununla karşılaşan Turgut, içsel karşılaştırma yapmaktadır. Yazılarda dile getirilen oyunlar, hayatın bir vazgeçilmezi olup bireyin kendisiyle çekişmesine, çelişmesine ve tutarsızlık içine düşmeye açık hale gelmesine neden olmaktadır (Taburoğlu, 2022: 53). Bireysel hesaplaşma biçiminde ortaya çıkan varlık çatışması ve Doğu-Batı

kültür farklılığı Atay'ın eserlerinin ana taşıyıcılarıdır (Ecevit, 2006: 422). Turgut evlidir, mühendistir ve toplumsal düzene uyum sağlamaktadır. Bu da eserin başlarında tutunan olduğunun göstergesidir. Bireylerin hayatında deneyimlediği ani değişiklikler düşünsel ve fiili eylem açısından onların ikileme düşmesine sebep olmaktadır. Başkasının vefatı, emeklilik, başka bir kadın, beklenmedik ruh hallerine kapılmak, türlü tesadüfler onlar adına romantik diyebileceğimiz bir fiili başlatır; ihtimaller dâhilinde bireylerde kısa süreli hareketlenmeye sebebiyet vermektedir (Taburoğlu, 2022: 17). Eserde de Turgut'un yakın arkadaşı olan Selim'in vefatı onda içsel hesaplaşmaya dönüşmesi, aslında ikileme düştüğünün göstergesi olmaktadır. Hayatlarında ruhsal eylemlerin ön planda yer aldığı ve ruhunun derinliklerine inen Atay'ın kahramanları, nasıl ki somut dünyaya tutunamıyorlarsa, bedenlerine de tutunamazlar. Soyut akıl-somut beden, ruh-madde ikilemi, Atay'ın yazınsal dünyası incelendiğinde birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. *Tutunamayanlar*'ın Turgut'u dünya edebiyatının en güçlü taşıyıcısı olan *Faust* gibi bu ikilemde yakınmalara sahiptir (T: 307; Ecevit, 2006: 534). Selim'in vefatı sonrası *Tutunamayanlar*'ın Turgut'u da varoluşsal kimlik meselesini hayatında tutunamayanlığa doğru yönelmektedir. “Kendine toplumun dışında bir yaşam kurmaya çalışan tutunamayanların Turgut'u eski giysilerini yok edip çırılçıplak kaldıktan sonra yeni baştan giyinirler” (T: 498). Selim'in vefat etmeden önceki yalnızlık içinde yazdıklarına Turgut sahip çıkar. Onun yazdıkları Turgut'un hayatını şekillendirmesine sebep olur (Taburoğlu, 2022: 49). Selim'in yazdıklarını okumak Turgut'ta ölüm korkusu oluşmasına da sebep olmuştur. Turgut bir gün rüyasında kendisinin öldüğünü görmekteyken ter içinde uyanır ve derin düşüncelere dalar. Ölümü bu kadar yakınında hissetmek Turgut'u bir hayli sarsmıştır; eserde de Turgut'un bilinç akışında ortaya çıkacak olan Olric'ten de bahsedilmiştir. “O zamanlar Olric yoktu, o zamanlar durumlar bu kadar açık bir bakıma da belirsiz değildi” (T: 36).

Selim'in hayatında sorgulama ve değişim izlerinin rastlanması, Turgut için yön değişikliğine örnek olarak gösterebilmektedir çünkü Turgut Selim'in izlerini takip etmekte, tutunamayan örneği olan Selimleşme yolunda ilerlemektedir. Ancak Turgut bile henüz bunun farkında değildir. Selim “Ne yapmalı?” başlıklı yazısında şöyle yazmıştır:

Bugüne kadar sürdürdüğüm gibi, çevremdeki kişilerin davranış ve tutumlarını bilinçsiz bir aldırılmazlıkla benimseyerek bu renksiz, kokusuz varlıkla yetinmeli mi; yoksa başkalarından farklı olan, başkalarının istediğinden çok farklı, köklü bir eylem isteyen gerçek bir insan gibi bu miskin varlığı kökten değiştirmeli mi? (T: 93).

Zihinsel ikileme düşen Turgut bir yandan kendisini bir yandan da çevresindekilerin davranışlarını incelemeye başlamıştır. Bir konuşmasında yarıda kalan sözünün arkasından kimsenin gitmemesi üzerine etrafındaki insanlara gereğinden fazla değer verdiğinin farkındalığını yaşamaktadır. “Almadıkları bir sürü Turgut vermişim onlara. Bu kadarıyla da idare edebilirmiş. Eski Turgutlara acıdı. Yalnız ben yaşamışım o Turgutları demek” (T: 403).

Selim’in ardından yine Selim’e yakınırken bulur kendini Turgut. İkilemdeki yön değişikliği başlamıştır bir kere. Öz eleştiri yapmaktan da alıkoyamaz kendini. “Birçok meseleyi bırakıp gittin. Beni bıraktın bu makinenin çarkları arasında. Ben de dışlilere kendimi kaptırdım. Eteğimin ucundan bağlandım bu düzene.” Selim her ne kadar son yazısında üstündekileri çıkarıp bu düzenden çıkması gerektiğini söylese de O bu sıralar bunu yapamayacağını düşünüp tutunacak bir yeri kalmayacağını düşünmektedir: “Düşünceler göklere yükseliyor, fakat vücut toprağa bağlı” (T: 307).

Turgut bir gün açlığını gidermek için lokantaya girdiğinde düşüncelere dalar, düşündükçe de terler. Orada başka biri olmak ister; dönüşüm ve değişim istencinin başlangıcıdır bu. Ancak dönüşümün zorluğu onu korkutmaktadır: “Hayatında ilk defa başka bir insan olma özlemini duydu. Hiç bilmediği bir içkinin susuzluğu gibi bir duygu. Değişebilmek. Kendinin bile tanıyamayacağı bir varlık olmak. Bütün canlıların bile karşı koydukları bir değişim, başkalaşım” (T: 319) sözleriyle Turgut’un yaşadığı dönüşüm sancısı Atay tarafından romana aktarılır.

3.2. Kendisini İncelemesi

Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*’da yarattığı karakterler, her nefes alıp verdiklerinde, yaşamış olduğu çevreyi, hayatı ve her şeyden önce de kendilerini sorgulayan bireylerdir (Ecevit, 2006: 210). Kimliğimiz ve özne oluş yollarımız nedir? Özne nedir? Gibi sorular somuttan uzak gibi dursa da bireyin gelişim sürecini alakadar eden, bir bakıma hayatın tam da içinden kaynağını bulan fakat cevabını bulmakta zorlanan sorulardır. Tüm bu zorluklar ve çok seslilik içinde *Tutunamayanlar*’da var olan sorunların yanı sıra çoğunlukla kendisini tanımlama çabasında olan Selim Işık’la yaşamının bir döneminden sonra kendini tanıma yolcuğuna çıkan Turgut Özben’in hikâyesini okumaktayız (Mutlu, 2020: 1). Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*’da günümüz insanının çıkarı olmayan durumlar karşısında gösterdiği tutuk hareketlerini, aynı zamanda iç dünyasındaki çekişmeleri tanımlamakla birlikte tutunamayan için de şöyle demiştir:

Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. Dik arazide yokuş yukarı hiç tutunamaz. Yokuş aşağı kayarak iner (bu arada sık sık düşer). Genellikle başka hayvanların yuvalarında (onlar dayanabildikleri sürece

barınırlar). Toplu olarak yaşamayı da bilmezler ve dış tehlikelere karşı birleştikleri de görülmemiştir. Kendilerini korumayı bilmezler. Fakat gene taklitçilikleri nedeniyle başka hayvanların dövüşmesine özenerek kavgaya girdikleri olur. Şimdiye kadar hiç tutunamayanın bir kavgada başka bir hayvanı yendiği görülmemiştir.(...) Öldükten sonra cennete gideceği bazı yazarlarca ileri sürülmektedir. Fakat toplu ya da tek gittikleri her yerde hadise çıkardıkları için bunun pek mümkün olmayacağı sanılmaktadır (T: 149-151; Kardeşler, 2017: 84).

Turgut karakteri incelendiğinde, deneyimlediği gerçekliklerin onun davranışlarını biçimlendirdiği gözlenmektedir. *Tutunamayanlar*'ın başkışileri Turgut ve Selim'in deneyimledikleri çelişkiler, uyumsuzluklar ve yalnızlıkların ardında bütün kahramanların dönem dönem yaşadığı olaylar yer almaktadır (Kardeşler, 2017: 162). Yaşanan bu tecrübeler bireylerin kendileri hakkında daha çok fikir sahibi olmalarını sağlamıştır aslında. Atay'a göre "Kendini çözemeyen kişi, kendi dışında hiçbir sorunu çözemez"(T: 76). Bireyin sorunların çözümüne odaklanabilmesi için öncelikle kendisinin incelenmesi gerektiğine bu sözlerle değinmektedir. *Tutunamayanlar*'ın yazarına göre birey artık, toplumcu yaşamının koşullarından birinin bireye değinilmesi gerekliliğidir (Ecevit, 2006: 97). Turgut kendisini incelediği sırada "şey" diye adlandırdığı varlıktan söz etmektedir. Şey denilen varlık, romanın başkışisi Turgut için soyut bir varlıktır. O şey her neyse, Turgut'un içsel derinliğinde yer alan, kimsenin hatta kendisinin bile bilmediği bir "özben"lik olarak tanımlamaya çalıştığı ancak henüz keşfedemediği için şey olarak dile getirilmiştir:

Bu öyle bir şeydir ki kıskanır (...) anlatmaya başlarsın. Birden içinde bir duraklama duyarsın. Şey engel olur sana: 'Söyleme onu' der. Her şeyi anlatma belki sözlerinin arasında beni ele verirsin. (...) Her 'şey'i ayrıntılı anlatma o kadar. Bütün şey ayrıntılarda değil midir zaten? Ayrıntılarda ele vermez mi insan kendini? Başkalarına anlatamadıklarıyla beslenir, varlığını sürdürür o halde. Başkalarından sakladıklarıyla gelişir (T: 289-291; Ecevit, 2006: 173).

Turgut Özben, kimsenin farkında olmadığı, tanımlamanın oldukça zor olduğu ancak varlığından gayet de haberdar olduğu o varoluşsal özü yalnızca kendisine saklamak ister ve değerini sadece kendisi bilerek; onun alışlagelmiş bilim tasniflenmesi içinde yer edinmesini istememektedir. "Ben ne dediğimi biliyorum. Benim Turgut Özben'in öz benliği."(T: 288; Ecevit, 2006: 173). Kendi özünü incelediğinde, öz-benlik kavramı ile karşı karşıya gelmiştir. Aynı zamanda kendini Shakespeare'in oyunları ile kıyas yapmakta ve kendini Hamlet'e daha yakın bulmaktadır. "Ben herhâlde Hamlet'e yakınım diyordur Turgut" (T: 255). Atay gerçekten de bazı zamanlarda dokunaklı kişiliği, düzende var olan

çarpık ilişkilere gösterdiği duruşla Turgut’u Hamlet anımsatmasıyla kurgulamıştır (Ecevit, 2006: 248).

Atay’ın eserlerinde oyun vurgusuna sık rastlanmaktadır. Turgut da Selim gibi hayatı oyun teması üzerinden değerlendirmektedir. Üniversite yıllarında Selim, Turgut ve arkadaş grubunun kendi aralarında yaptığı kelime oyunlarından bahsederek “Hayatım ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu.”(T: 31) der Turgut Özben. Aynı oyunu kendini tanıtırken de yapar Turgut. Kelime oyunları onun hayatının vazgeçilmezidir. “Benim, Turgut Özben’in öz benliği” (T: 323). Kendini iyi analiz etmiş, incelemiş olan Turgut, hayatında ciddiye alınmadığı vurgusunu bir kez daha yapmıştır.

Selim’in ölümünü öğrendiği günün ertesi sabahında, hayatı ve kendisini sorgulayan Turgut, insanların düşüncelerimize uygun şekiller alamamasından dem vurarak hayatın hapisane olduğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda aynı yatakta yattığı eşinin sadece saçlarından canlı bir insan olduğunu anladığını söyler ve “Hayat, düşünceleri tutan bir hapisanedir. İnsan, can sıkıcı bir saç demetidir, ben de akılsız bir robotum” diyerek kendisine de ağır eleştiride bulunmaktadır (T: 32).

Kendini inceleme örneğinde Selim’i de incelediğimizde ardında bıraktığı notta kendinden şu şekilde bahseder: “Ben aşağılık sahtekârın biriyim. Kendime bile sahtekârlık ediyorum; dolandırıyorum kendimi” (T: 99). Eserin ikinci yarısında öz benliğini, kendini öğrenmek ve yazmak için iç dünyasının en derinlerine yolculuğa çıkan Turgut Özben, soyutlaşma aşamasının başında kendisini gösterir. Olric, Turgut’un iç dünyasında kendisiyle baş başa kaldığında içsel konuşmalarını insani özelliklere büründürmek için Atay’ın keşfettiği özgün bir kurgusal çözümdür (Ecevit, 2006: 250). Tutunamayan olarak ilk yolculuğuna çıkan Turgut artık okur olmaktan çok yazarlığa geçiş sürecinde tedirginlik yaşamakta ve dönüşümü gerçekleştirdiği esnada tekrar kendisini incelemektedir. Bu durum romana “Benim büyük ve mustarip bir ruhum yok ki Olric. Ben on ikinci dereceden resmi bir Türk vatandaşım. Törelere bağlıyım yazamam ben. Ben fakir bir Turgut’um. Turgutların en önemsizi” (T: 581) sözleriyle yansır.

3.3. Mevcut Varsayımların Eleştirel Olarak Değerlendirmesi

Eser başlı başına bir eleştiri niteliğinde olup, *Tutunamayanlar* romanı, toplumun temel yapı taşı olan insanı tek tipleştirme, monotonlaştırma, sistematize etme ve yola getirme çabalarına başkaldırı niteliğindedir (Kardeşler, 2017: 89). Eserdeki oyun teması, hayata karşı gösterilen başkaldırı örneğidir. Turgut’un da içinde yer aldığı bireylerin, kendi korunaklı değerlerini yaşama dâhil etme, gelişmek ve yozlaşmanın içinde yer almamak, ‘özben’ine kavuşmak isteğinde olan bireyin bu savaştaki korunaklı limanıdır. Bir varoluş stratejisi olmakla birlikte giderek varoluşun kendisidir; bireyin toplumsal/maddesel şartlar

sebebiyle hayata geçiremediği gerçeğidir; hatta ve hatta oyun, “gerçek” in tam anlamıyla kendisidir (Ecevit, 2006: 277). Oyun temasına devam ederek hayat içindeki duruşundan bahsederken Turgut, düne bağlılığı ve yarına korkusuzca atılabilmekten bahsederken şu cümleleri kullanarak aslında çoğu kişinin dünde kaldığı ve düne bağlı kaldığını eleştirmektedir: “Bir gün öncesine korkak bir bezirgânlıkla sarılmadan yaşayabilecek miyiz? Yoksa yarından korktuğumuz için düne köle gibi bağlanacak mıyız?” (T: 316).

Kendini inceleme yolunda ilerlerken kendisine de sıkça eleştirel yaklaşımda bulunmaktadır Turgut: “Hiç kimseyi anlamıyorum. İnsanların arasına karışıp onlara uyduğum için de kendimden nefret ediyorum” (T: 426).

Selim'in ölümünü kabullenmekte zorlanan Turgut kendi insanlığı üzerinden yorum yaparak, ağır bir üzüntü sonrası yapılması gerekenleri dile getirir eleştirel bir söylemle: “İnsan gerçeklere karşı durur, yaşar ve olduğu gibi yaşamayı sürdürür Selim” (T: 31).

Selim ardında bıraktığı notunda kendini eleştirmekten bahseder. Bunu da ‘otokritik’ olarak tanımlar. Bu işlemin yapılması için kişinin önce eylem yapması gerektiğini düşünmektedir: “Kendini eleştirmenin, kendinden yakınma çerçevesinden çıkması gereklidir” diye yazmıştır (T: 98). Selim'in otokritik yapmasıyla birlikte Turgut'un da sürekli otokritik yaptığı gözlenmektedir. Turgut tutunamayanları düşünmektedir. Çünkü tutunamayan olabilmek için güzelce elekten geçilmesi gerekiyordur. Öyle herkes gelip tutunamayan olamamaktadır. Turgut'a göre tutunamayanlar ince elekten geçirilmeliydi hatta süzgecin varlığı rahatsızlık yaratmamalı vurgusu da yapılmıştır. “Fakat tutunamayanların bu kadarcık bir titizlik göstermesi de yadırganmamalıydı.”(T: 380).

Turgut, dönüşüm içindeyken bulunduğu çevreden uzaklaştığını, sıyrıldığını hissetmektedir. Bu his dönüşüm farkındalığının başladığını göstermektedir, aynı zamanda içinde bulunduğu duruma eleştirel gözle bakabildiğinin de bir diğer göstergesidir. İçinde bulunduğu mahallenin ve çevrenin eleştirisini yapmaktadır. Farkındalık sonrası gelen eleştiri, aslında üzümlü beddua etmesine sebep olmaktadır. “Ne kadar tutucu görünüyordunuz. Ne hileleriniz vardı. Ne kadar zayıf bağlarla bir arada tutuyormuşsunuz toplumu.” Aralarından ayrılıp uzaklaştığında yaşanacakları şöyle dile getirir: “Sahte bir şaşkınlık göstereceksiniz. Sizi hesaba katıp yola çıkanları büyük bir hayal kırıklığına uğratiyorsunuz” (T: 403).

Turgut zaman ne kadar geçerse geçsin, dönüşümün her evresinde kendini incelemeye ve özeleştiri yapmaya devam etmektedir. “Neden her istediğimi anlatamıyorum? Neden aynı yaşantının içinde bulunan insanlarla hiç ilişki kuramaz oldum?” (T: 408). Kendini inceleyen, ikileme düşerek içinde bulunduğu durumu eleştirmeye başlayan Turgut, yavaştan dönüşmeye başlamıştır bir kere.

3.4. Dönüşüm Sürecinin Farkında Olması

Basamakların çoğunda oyun kavramı karşımıza çıkacaktır çünkü oyun Atay için çoğu evrede kendini ifade etmenin bir yöntemi haline gelmiştir. Oğuz Atay, bir “tutunamayan insan” portresi oluşturma isteği içindeyken, eserde dile getirdiği derin hesaplaşmaları, ruh çözümlemelerini, ayrıntıları, içsel konuşmaları ve anlatabilmeyi ancak oyunla mümkün olabileceğinin bilincindedir (Kardeşler, 2017: 82). Tutunandan tutunmayana dönüşün simgesi Turgut Özben’dir. Çünkü Selim’in intiharına kadar geçen sürede Turgut mühendistir, evlidir, rahat bir hayat sürmektedir ve iki çocuk sahibidir yani tam bir tutunandır. Ancak aldığı haberle Turgut’un değişim süreci başlamaktadır (Kardeşler, 2017: 146). Selim’in tutunamayan olması doğuştan kaynaklanırken, Turgut’un farklı ve farkındalıklı yapılmış bir seçimdir (Ecevit, 2006: 293). Selim arkasında mektuba benzer bir yazı bırakarak hayatına son vermişti. O zamanlar Olric diye bahsedilen Turgut’un hayali arkadaşı yoktu. Turgut kendi kendine mektubun neden gelip onu bulduğunu sorguluyordu. “Demek hafifçe söylenme alışkanlığı ve kendi kendine konuşma o gece başlamıştı.” (T: 25-26). Turgut Özben kendine geldiğinde, gerçek benini yaşayabilenlerin aslında tutunamayanlar olduğunu anlamıştır (T: 26). Selim eğer ölümü tercih etmeyip yaşasaydı, Turgut da uyanmış olmayacak ve hayatını sorgulamayacaktı. Bu farkındalık, Turgut için rasyonel düzenin dışına çıkarak gerçekleşmektedir (Mutlu, 2020: 60). Selim’in arkasında bıraktığı yazı Turgut’un dönüşümünün başlangıcı olarak düşünülebilir. Turgut, Selim’in ölümünün ardından perdeyi biraz aralamak, bilgi edinmek için Selim’in evine gittiği sırada “Ne yapmalı?” başlığı altında yazıya denk gelir ve okuyup okumamak adına içsel çatışma yaşar. Bu anksiyete esnasında kendi kendine konuşurken Olric artık oluşmaya başlamıştır. Olric’in oluşumunu şu sözlerle anlamaktayız: “Efendim? Batsın efendin senin! Ne olur çıkıp gidelim buradan.(...)” (T: 93). Dönüşüm çerçevesi içerisinde Turgut eskiden önemsemediği şeyleri artık önemser olmuştu. Evinin dış görünüşünden tutalım da daire içindeki küçük aksaklıklar aklına takılır; düşün tepesinden akmaması, evyenin sık sık tıkanması ve bunların neden olduğu süreç Turgut’u düşündürür ve ona yaşadığı dönüşümü duyumsatır:

İnsan bunları neden görür? Daha doğrusu neden bunlara takılır aklı? Basit: demek yürümeyen bir şeyler var. Evet, ama yürümeyen şey nerede? Eşyada mı? Yoksa... Turgut henüz düşünemiyordu; yalnız bir huzursuzluk, huzursuzluk bile değil, insanı bazı şeyleri yapmaya ve bazılarını yapmamaya, fark ettirmeden iten ve davranışlarında, eski alışkanlıklarına yabancı gelen küçük değişiklikler. Eve dönerken acele etmek için ihtiyaç durmuyordu içinde, örnek olarak. Bu ihtiyaç eksikliğini de düşünmüyordu aslında; sadece eve dönerken acele etmiyordu (T: 44).

Bir gün Turgut, lokantaya yemek yemek için girdiği esnada dönüşümü ve başkalaşmayı düşünmüştür. Dönüşümün farkındadır, dönüşüm kendi içinde yol almaya başlamıştır. “Kendimi bırakmalıyım” diye söylendi. Direnmekten vazgeçmeliyim. Yaşamalıyım ve görmeliyim. Bilmediğim bir ülkeye yolculuktan korkmamalıyım.”(T: 320). Dönüşüm için cesareti de kendi kendine vermektedir Turgut. Tutunamayan olma yolunda ilerlediğini hisseden Turgut, Selim’in ölümünün ardından Metin’le buluştuğunda bunu şu cümleyle dile getirmektedir. “Gerçekle düş birbirine karışıyor; yalanın nerede bittiğini anlayamıyoruz. Tutunacak bir dalımız kalmıyor. Tutunamıyoruz.” (T: 254). Turgut dönüşüme ve değişime atılmak üzere olduğunu şöyle dile getirmiştir: “Sonu belirsiz bir kavgaya atılıyor Olric.” (T: 418).

Turgut’un dönüşüm sürecini kendi öz benliğini tamamlama ihtiyacı da körüklemektedir. Polat (2018: 105)’ a göre Turgut’un tamamlanma isteğine “ben” prizmasından kırılan ışık parçalarına benzeterek Olric’in de ona bazen şahitlik ettiğini dile getirmektedir. Turgut toplumsal düzene aykırı yaşamak istemektedir artık, yenilik görmek ve hayata karışmak istemektedir. “Onların istediği gibi yaşamak istemiyorum” der ve devam eder “Kendime yeni bir önsöz yazmak istiyorum. Yeni bir dil yaşatmak istiyorum.” (T: 541). İşte bu yenilik istenci ve dayatılan yaşam biçimini yadsıyış, romanda, Turgut’u değiştiren ve dönüştüren güçler olarak varlık bulmaktadır.

3.5. Yeni Roller, İlişkiler ve Eylemler İçin Yeni Seçenekler Keşfetmesi

Dönüşüm sürecinin farkında olan Turgut, artık yeni hayatındaki yeni Turgut için yol almaya başlamıştır. Bu yolda ona eşlik eden en yakın arkadaşı tabi ki Olric olacaktır. Olric, Turgut’un bölünmüş kişiliğinin alt benidir ve ilk defa genelevde ortaya çıkmaktadır. Olric Turgut’un Sancho Pancası olacaktır. Turgut ilk kez Selim’in intiharının sebeplerini araştıran bir arkadaş olmaktan ziyade tutunamayan olmaya doğru ilk ciddi hareketini genelevde gerçekleştirmektedir (Kardeşler, 2017: 116). Somut dış dünyadan ve maddesel yaşamdan uzaklaşan Turgut, iç dünyasına sığınmaya başlamaktadır. Bu ortaya çıkarmış olduğu iç dünyada yine kendisinin hayal dünyasında bulunan iç kişiliği Olric ona yol arkadaşlığına başlamaktadır (Kardeşler, 2017: 147). Tutunamayan olma serüveninde, yol arkadaşı Olric ile emin adımlarla ilerlemektedir Turgut. Tutunamayan Turgut, bir nevi Selimleşiyordu aynı zamanda.

Ecevit (2006: 193)’e göre Selimlik; korkudur, yabancılaşmadır, iletişimsizliktir, yalnızlıktır, Oblomovluktur, hayata karşı zayıflıktır; bireyin yaşamda dibe vurmuş durumudur. En dibe vurup, ayakları yere bastığında ise kendine ulaşip yeniden var olmaktır. Turgut da şu anki rolü olan tutunandan sıyrılıp farklılaşma adına yeni rol keşfi olarak Selimliği yani “tutunamayanlar”ı bulmuştur. Bunu da eserde Tunç Devri- Utanç

Devri gibi teşbihlerle süsleyerek anlatmıştır. “Utanç devri, tutunamayanların(disconnectus erectus) ortaya çıktığı tunç devrinden hemen sonra gelen tarih öncesi dönemdir.” (T:430).

Eserde yer alan İTHAF ve MUKADDİME bölümü mısralardan oluşmaktadır. 10. Mısra da tutunamayanlardan bahsetmektir. Turgut’un tutunandan yeni bir rol olan tutunamayanlar onun için keşiftir aynı zamanda. Oğuz Atay’a göre Tutunamayan (disconnectus erectus) beceriksiz ve korkak bir hayvandır; ilk bakışta dış görünüşü ile insana benzer. Arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz, yokuş aşağı da kayarak iner. Erkekleri yalnız yaşayamaz ve genellikle ya başka hayvanların yuvalarında barınırlar ya da terkedilmiş yuvalarda yaşarlar. Belirli bir aile düzenleri yoktur. Toplu olarak yaşamayı da bilmezler ve dış tehlikelere karşı birleştikleri de görülmemiştir. Belirli bir beslenme düzenleri de yoktur. Başka hayvanlarla birlikte yaşarken onların getirdikleri yiyeceklerle geçinirler. İçgüdüleri tam olarak gelişmemiştir. Kendilerini korumayı bilmezler (T: 149-151).

Roman boyunca Turgut, Selim’ in ölümünü ve ardındaki izleri takip ederek yeni rol için yeni seçenekler keşfe çıkar ve bir anlamda hem Selim’i hem de kendisini daha yakından tanır.

3.6. Eylem Planı Düzeni Oluşturması

Öznenin hayata kavuşmadığı durumlarda, belirsizliklerin aralanması için çeşitli yöntemler mevcuttur. Gölgede kalan ya da sır gibi saklanan durumları meydana çıkarmak için alışılmış düzenden ayrılıp kendini soyutlama ya da bir diğer deyişle düzene yabancılaşma en iyi yöntemdir (Ecevit, 2006: 170). Soyut düzlemde sürekli içsel hesaplaşma içerisinde olan Atay, eserlerine de bu durumu yansıtmıştır. Atay’ın kaleme aldığı karakterler, kişiliklerini çalışarak arılaştırmak isterler ve de kendileriyle sürekli bir hesap kitap içinde olup, öz benliğine kavuşma arzusu içinde yaşamaktadır; bunu harekete geçirmek için de oyunu bir araç olarak kullanırlar (Ecevit, 2006: 276). Turgut’ta da bu durum söz konusudur. Turgut, Selim’in vefatı sonrasında başlamış olduğu araştırmalarına devam ederken kendisiyle hesaplaşmaktadır, arayış haline bürünmektedir aynı zamanda dönüşmeye de başlamıştır, dönüşüm aşamasında eylem planı düzeni oluşturmaktadır. Bunu yaparken önce Selim’in iç dünyasını algılayabilmek için Turgut, Esat’la buluşarak Selim’ in o dönem okuduğu kitapları öğrenmektedir (T:347; Parla, 2021: 216). Selim’in arkadaşı olan Metin’i alkolü masaya oturtup konuşturmayı planlamıştır (T: 254). Ve bu planını da uygulama dökmüştür. Daha sonrasında da Metin ile telefon görüşmesi yapan Turgut Metin’e Selimle arasında geçen her şeyi noktasına kadar anlatmasını istemektedir (T: 369; Parla, 2021: 216). Üçüncü planı ise Turgut Özben’in Günseli’yi bulması ile başlamaktadır. Günseli Selim’in büyük aşkı olmasıyla birlikte ölmeden önceki anılarına sahip olan kişidir. Ondan da almış olduğu bilgiler onun için değerli olmaktadır. Son okuyacağı metin ise Selim’in günlüğüdür

(Parla, 2021: 219). Daha sonrasında planlarını zihninde oturtan Turgut, Selimleşmek daha doğrusu tutunamayan olabilmek adına yolculuk yapması gerektiğini düşünerek planlama yapmaya devam etmektedir Turgut: “Masanın yanına geldi, oturdu. Cebinden not defterini çıkardı. Masanın kenarına dayadı. Program yapmalıyım, bu işi sonuçlandırmalıyım. Nereden başlamalı? İşlerim ve evim ne kadar vaktimi alıyor? Kimsenin ne yaptığını anlamayacağı bir zaman kalmalı bana.” (T: 329). Böylelikle öze dönüş arzusu içinde, tutunamayan olma yolunda zihninde şemalar oluşturmuş, belirli plan doğrultusunda ilerlemektedir.

3.7. Planlarını Oluşturmak İçin Bilgi ve Yetiler Edinmesi

Selim'in gidişinin ardından istediği bilgileri edinebilmek adına, Turgut'un planı Metin'i konuşturup Selim hakkında daha çok bilgi edinmek olmuştur. Bilgi edindiği takdirde Selimleşme yolunda daha da ilerlemiş olacaktır. Bu plan doğrultusunda Metin'i alkollü masaya oturtup, sarhoş edip yeni bilgiler edindikten sonra Selimle daha önce de yaptıkları gibi kerhaneye gidip zihninde olanları tekrar canlandırıp ona aktarmasını beklemektedir. Kerhanedeki herkes de ona göre birer oyuncudur ve bu oyuna onları da katar.

Dostlarım! Burada dostlar arasındayım. Buranın kralıyım. Sorarım sizlere, kim, bir ülkeyi bu kadar ucuza ele geçirmiştir? Ben, kraliçeye rüşvet vererek, kerhanistanı ele geçirmiş bulunuyorum. Fakat şurasını da belirtmek isterim ki, bu zafer kolay olmamıştır. Bütün hükümet darbelerinde olduğu gibi, gecenin geç ve bir saatini seçtim. Muhafızlara içki dağıttım. Kızların bacaklarını okşadım. Kalanları da müzikle uyuttum. Şimdi artık planımı tatbik mevkiine koyabilirim (T: 268).

Böylelikle plan içindeki planını kerhane halkına arz eder. Tutunamayan olma yolunda hızla ilerleyen Turgut sadece bir tutunamayan değil aynı zamanda yazarlığa soyunan tutunamayan bir Turgut olma yolunda ilerlemektedir. Bu ilerleyiş doğrultusunda uzun bir yolculuğa çıkmış, bu yolculukta da kendine ve Olric'e yol arkadaşı olacak kitapları tercih etmiştir. Kitaplar onlara sadece yol arkadaşı olmayacak, yazarlık yolunda yeni bilgi ve yetenekler edinmesini de sağlayacaktır.

Adam kitapların parasını hesapladıktan sonra, Turgut bir paket de kâğıt istedi. Bir kelime söylemek yok Olric. Peki efendimiz. Kitapları sardırma. Kitapçıyla birlikte onları arabaya taşıdılar, arka kanepenin üstüne yığdılar. Turgut adama, bir açıklama yapmış olmak için, uzun bir yolculuğa çıktığını, bu yolculuğun ne kadar süreceğini bilmediği için, yolda okumak üzere bu kitapları aldığını söyledi (T: 583).

Uzun bir yola çıkan Turgut bilgi edinme evresine geçmiş, Selim'in tuttuğu günlükleri satır satır okuyarak Selimleşme ve onun gibi tutunamayan olmak nasıl olduğunu öğrenmektedir. “Beni hayata bağlayan tek şey bu günlük. Onun için yazıyorum...” (T: 616) diyerek yazar olmak istediğinin ipuçlarını da vermektedir.

3.8. Yeni Rollerini Edinmeye Çalışması

Artık dönüşüm neticelenmeye başlamıştır. Çıkıştığı bu yolculukta kitaplar en yakın arkadaşı olacaktır Turgut'un. Turgut kitapçıdan *Don Kişot*'u, *Oblomov*'u, Dostoyevski'nin ve Kafka'nın romanlarını alır. Turgut'un gidişinin ardındaki sır perdesini bu kitapların aklın serüvenini, bireyselliğe ket vuran halleri sorguya alması ile anlaşılabilir. Artık Selim gibi Turgut da çağdaş bir Pikaro'dur (Kardeşler, 2017: 125). Bu kitapların hepsinin zihnin macerasını ve varoluşsal durumları sorgulayışları, Turgut'un kaçışının manasını sorgulayışını göstermektedir. Ardında bıraktıkları toplumsal kabullerle yeni baştan hesaplaşmaya kalkışılmaz. Hesaplaşma aslında kaçışın kendisidir. Atay, tutunamayanların toplum tarafından dışlaması ile İsa'nın çarmıha gerilmesinin sebepleri arasında bir benzerlik kurmaktadır. Eserde dikkat çekici bir şekilde de İsa'yla ilgili bilgiler bir polis raporu parodisi biçiminde yazılmıştır (Apaydın, 2007: 66).

Yeni rol edinmeye çalışan Turgut içsel konuşması esnasında kendine öğütler vermeye başlamıştır: “Kendimle biraz yalnız kalmalıyım. Kendimi karşıma alıp öğüt vermeliyim. Bilmediğim bir maceraya atılıyorum çünkü.” (T: 322).

Turgut'un tutunamayan olmaya başlamasının örneklerini romanda görmekteyiz. Hantal yapıya sahip olan devlet daireleri de Turgut için oyun alanıdır. Turgut'un bu seferki oyunu genel müdüre imza attırmaktır. Selim için oyun tutunanların dünyasından uzaklaşmak için bir araçtır. Turgut için de oyun devlet otoritesini küçük burjuva değer yargılarını aşabilmek amacıyla kullandığı bir araçtır (Kıvanç Kardeşler, 2017: 118). Atay'ın eserde ele aldığı kişiler, toplumsal düzenden ayrılarak kendilerine iç dünyalarında yeni kimlik oluşturmaya çabalamaktadırlar (Ecevit, 2006: 172). Turgut'un da bütün çabası yeni kimliğine ulaşmak içindir. Eserin ikinci yarısında öz benliğini, kendini tanımak ve yazmak amacıyla kendi derinliklerine yolculuk eden Turgut Özben dönüşüm sürecinin başlangıcında belirir. Olric, Turgut'un iç dünyasında kendisiyle yalnız kaldığında içsel konuşmalarını insani özelliklere büründürmek amacıyla Atay'ın kullandığı kendine has kurgusal çözümdür (Ecevit, 2006: 250).

3.9. Yeni Roller ve İlişkilerde Rekabet Duygusu ve Kendine Güven Geliştirmesi

Turgut'un yeni rol olarak adlandırdığımız tutunamayan Turgut olması üçüncü bölümde karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü bölüm, Turgut'un tutunamayanlık macerasında farklı bir

dereceye gelmiş olduğunu göstermektedir (Kardeşler, 2017: 122). Tutunamayan olma kademesindeki Turgut'ta daha önce gözlemlenmediğimiz özgüven ve rekabet özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Metin'i konuşturmak için gittikleri kerhanede, kerhanistanı ele geçirdiğini düşünen Turgut, oranın kralı olduğunu iddia ederek planını gerçekleştirme yolunda hiç olmadığı kadar özgüvenli ve rekabet duygusuna kapılmaktadır. Kendi içinde aşırı alkole bağlı sıkıntılar yaşamış olsa bile dayanması gerektiğini ve oyunundaki kozların hepsini henüz oynamadığını kendine hatırlatmaktadır. “Dayanmak gerek, daha bütün kozlar oynanmadı, son çıkış yapılmadı.” Aynı zamanda kerhanede bulunan Safter isimli birine kim olduğunu sorduğunda “Eski bir kumarbaz, efendim.” cevabını alır ve bu efendim kelimesi özgüvenini daha da artırır (T: 274). Kerhane kralı olan Turgut, gözeneklerinden hava girmesini emretmiştir oradakilere. Gerekirse ince elbiseler giydirilmesini istemiştir. “Büyük yelpazeler getirin, iki adamın taşıyamayacağı kadar büyük yelpazeler. Mısır resimlerindeki firavunlara tutulanlar gibi geniş tüylü” (T: 276). Bu cümlelerden de Turgut'un oldukça özgüvenli olduğu gözlemlenebilmektedir.

Bir gün yazıhanede oturan Turgut, Selimleşme ve tutunamayan olma yolunda özgüven sahibi olmuş, yeni rolünü hayata geçirmek için adımını atmıştır. Telefonu açarak Ankara'da bulunan Selim'in yakın arkadaşı Metin'i arayarak, Selimle arasında olan biteni yazılı olarak istemiştir. Çünkü artık okur olmaktan ziyade yazar olacaktır ve yazarlık serüveninde yeni kimliğini doyasıya yaşamak istemektedir. Metin'i aradığı esnada kullanılan şu cümle de bunu göstermektedir. “Sahneye çıkıyoruz Olric” (T: 404).

Artık sahne Olric ve Turgut'undur. Topluma ayak uydurmayı bırakıp doludizgin yaşamayı öğrenmiştir Turgut. Düzenin kölesi olmaktan çıkmış, yeniliklere aç ve açıktır. “Ey insaf sahipleri! Ben ve Olric sizleri sarsmaya geldik” diyerek rekabet ve özgüven duygusuyla dolup taşmaktadır. “Açın kapıyı! Biz geldik! Korkudan dudağınız uçuklamasın” (T: 542) gibi cümlelerle de söylemlerine devam ederek, kendisine yüklenen özgüven ve rekabet duygusunun karşısına çıkan bireylerin korkuya kapılmasını engellemek istemektedir.

3.10. Kazanılan Yeni Perspektifleri Kendi Yaşamına Uyarlaması

Romanın ilerleyen bölümlerinde nihai başarıya ulaşacak olan Turgut Özben'in başkaldırısı, bireysel açıdan değerlendirildiğinde bir devrim özelliği taşımaktadır; dünyanın birlik güçleri tarafından engellendiği halde bireyin gelişmesi gerçekleşmiştir (Ecevit, 2006: 286).

Turgut, Metin'den Selimle arasında geçen her şeyi yazmasını istemiş ve bunu derhal yapmasını istemiştir. Artık yaşamında o da bir tutunamayıdır. Tutunamayan olma, istediği şeyleri vakit geçirmeden söyleyebilmektedir. “Metin! Hemen gönder mektubu. Bekliyorum” (T: 406).

Selim'in ölümünün ardından yaptığı o kadar araştırma ardından bir rapor hazırladığını söyler Turgut. Ancak rapor Turgut'u anlatmaktadır. Yaşadığı araştırma sürecinde kendini aramış ve sonunda bulmuştur.

Bu rapor değil, bu bildiğiniz kelimelerle yazılmış bir araştırma değil. Yaşayan, nefes alan, ıstırap çeken, haykıran bir belge bu. Bu belgeyi okumayacağız Olric. Bu belgeyi, raporu yaşayacağız, anlıyor musun Olric?" der ve devam eder: "Bu belge biziz Olric. Ben Turgut Özben, elle tutulur bir belgeyim ben. Yüzüme baktıkça okumalısınız beni. Aranızda durmadan dolaşacak elden ele geçecek canlı bir delil (T: 544).

Artık tutunamayan olan Turgut kendini şöyle ifade etmektedir. "Ben özel teşebbüsüm Olric. Herkesle birlikte kalkıp, herkesle birlikte oturmam. Ben Amerika'yı keşfetmiş adamım" (T: 542). Tutunamayan Turgut artık rol yapamamaktadır. Zevk almadığını fark ettiği şeyleri devam ettirememekte, Selim'in günlüğünü okumak için uzun bir yolculuğa çıkmak istemektedir. "Uzun ve hazin bir yolculuk olacak, geçmişten geleceğe uzanan bir yolculuk. Bu yolculukta ben gelişimimi yaşayacağım. Kendime bu hürriyeti vermeden önce, kutuyu açıp bir satırını bile okumaya cesaret edemezdim. Yol uzun ve zahmetli. Bana müsaade." (T: 560). Ve yolculuk için hazırlık başlamıştır. "Eşyalarımızı hazırla Olric, gidiyoruz." (T: 565). Tutunamayan Turgut ve Olric, çıkmış oldukları uzun bir yolculuğa trenle devam etmişlerdir. Bu yolculuk içsel yolculuğudur aslında Turgut'un. Oturarak uyumayı öğrendi, kompartımandaki yabancılarla arkadaş oldu, tanımadığı kişilere el salladı. Trenin de bir adabı vardı onları öğrendi. "Trenin uğradığı bir şehre geldiler. Turgut bankaya uğrayarak bütün parasını çekti. Arabasını şehirde bir sokağın köşesinde bıraktı. Eşyasını, yeni satın aldığı bir bavula doldurdu ve trene bindiler" (T: 713). Romanın sonunda Anadolu'nun bilinmez yollarında Turgut'un bölünmüş kişiliğiyle, tren vesilesiyle seyahat yaptığı ve neticede kaybolduğu gözlenmektedir (Kardeşler, 2017: 128). Bu sözde kayboluş esasında özü buluştur. Turgut bu trenle yolculuk hikâyesini trencilik olarak ifade etmektedir. Dışarıdaki hayattan oldukça uzakta, iç dünyasına yönelmiş durumdadır. "Çocuk gibi oldunuz efendimiz. Evet, çocuklaşıyorum Olric, trencilik oynuyorum. Bütün oyunları nasıl oynamışsam bunu da öyle oynayabilirim Olric, istediğim gibi. Trenin dışında kalan dünyaya aldır mıyorum artık" (T: 716). Çocuklaşmak, bir bakıma özgürleşmektir onun için. Ona dayatılan tüm rollerin reddidir. Toplumsal normlardan uzaklaşmak bir bakıma onu benliğine kavuşturmuştur. Dönüşümün en güzel haline bürünmüştür, kendisi olmuştur.

Tutunamayanlar Ansiklopedisi için Turgut da ilk adımları atmış, yazmaya başlamıştır artık. Olric olarak bahsedilen zihinsel ürün kişisinden yani kendinden cesaret bulduğu da gözlenmektedir. "Ben de yavaş yavaş kendi bölümümü yazıyorum; bazı küçük değişiklikler yapmama izin verileceğini söylüyor Olric." ve ilerisi için planlarını da şöyle

dile getirmektedir: “Romanlar yazacağız, bitip tükenmeyen romanlar. *Tutunamayanların Sonu*, *Tutunamayanların Dönüşü* gibi. Tutunamayanların romanı biter mi?” (T: 720).

4. SONUÇ

Her edebi eser yazıldığı dönemin şartlarını ve imkânlarını okuyucularına yansıtmaktadır. *Tutunamayanlar* romanında da yazılmış olduğu dönemin izlerine rastlanmaktadır. Bu izler okuyucu açısından bilgi niteliğinde olmaktadır. Aynı zamanda eserler yazarların iç dünyası, bilgi birikimi, duygu ve düşüncelerine ait izler taşımaktadır; bunun da bir örneği *Tutunamayanlar* romanı ve Atay arasındaki bağdır. *Tutunamayanlar*, toplumsal gerçeklikleri yansıtmış, bireylerin içsel çatışmalarına, duygu durumlarına ayna olmuştur. Toplum ve aile içi durumları da ele alan eser, bireylerin ruhsal ve bedensel eylemlerini de konu edinmiştir. *Tutunamayanlar* romanı yetişkin bireylere kendi içindeki sanatsal öğreti tekniği ile eğitimsel bilgiler içermekte olup öğrenme öğelerini içinde barındırmaktadır. Bireyde yenilikleri inşa edebilmek ve bilinçli kararlar vermek yetişkin eğitiminde öğrenme sürecinin temelidir. Bu süreç içinde var olan kuram ise dönüşümsel öğrenme kuramıdır. *Tutunamayanlar* bu kurama örnek olmaktadır. Atay'ın *Tutunamayanlar* eserindeki karakterlerin sıklıkla kendisini incelediği gözlenmekte olup dönüşüme açık kişilerin varlığı söz konusudur. Bireylerin öz eleştiri yapıyor olması da öğrenmeye başlangıçları olarak düşünülebilmektedir. Çünkü eserde sorunların çözümüne başlamak için bireylerin öncelikle kendilerini tanımaları gerekliliği vurgusu yapılmıştır. Aynı zamanda eserde yer alan bireyler dönüşüm aşamasında kendileriyle birlikte çevresini de gözlemlemektedir, bu da dönüşümsel öğrenmeye farklı bir boyut katmaktadır. Duygusal tecrübelerin kazanılması ya da kaybedilmesi dönüştürücü deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin hayatlarında gerçekleşen ani ölümün, onların dünyasında içe dönüşü sağlayarak dönüşüme olanak sağladığı da Turgut Özben karakteri ile gözlemlenebilmektedir. Eserde düzen kimileri için konforlu bir alan iken düzende rahatsızlık hissedenler için değişim ve dönüşüm farkındalığı söz konusu olmaktadır. Dönüşümsel öğrenme sürecinde bireylerin aşamaları sırasıyla yaşamadığı hatta farkında olmadan bazı basamakları aştığı gibi durumlar söz konusudur. Bazı bireylerin ise sıralı olarak ilerlediği ve basamakların tümünü eyleme geçirdiği gözlenmektedir. Eser içinde yer alan Turgut Özben karakterinin dönüşümsel öğrenme basamaklarının tamamını gerçekleştirdiği gözlenmekte olup dönüşümü tamamladığı sonucuna da ulaşmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akçay, R.C. (2012). Dönüşümsel öğrenme kuramı ve yetişkin eğitiminde dönüşüm. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(196), 5-18.
- Akpınar, B. (2010). Transformatif öğrenme kuramı: Dönüşerek ve değişerek öğrenme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2): 185-198.
- Apaydın, M. (2007). Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar adlı romanında mizah ve hiciv öğeleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 45-68.
- Atay, O. (2008). *Tutunamayanlar* (41.baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Balcı, Y. (2004). Oğuz Atay'ın romanlarında kahramanlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(16), 39-53.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2) , 368-388.
- Brock, S. E. (2010). Measuring the importance of precursor steps to transformative learning. *Adult Education Quarterly*, 60(2), 122–142.
- Çakar, E. (2023). “Alienation and Grotesque in Flannery O’connor’s Wise Blood and Oğuz Atay’s Tutunamayanlar”. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, Issue 57, 109-117.
- Deveci, T. (2014). The transformative learning experiences of learners of English as a foreign language at a university preparatory programme. *Transformative Dialogues: Teaching and Learning Journal*, 7(3), 1-19.
- Ecevit, Y. (2006). “Ben Buradayım” Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hoggan, C. & Hoggan- Kloubert, T. (2023). Critiques and evolutions of transformative learning theory. *International Journal of Lifelong Education*, 41(6), 1-8.
- İlik, M. Ü. (2022). *Dönüşümsel öğrenme kuramı bağlamında yetişkinlerin dönüşümü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kardeşler, K. (2017). *Olric & Oğuz Atay*. Ankara: Yason Yayınları.
- Kavcar, C. (2017). *Edebiyat ve Eğitim* (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Knowles, M. S. (1996). *Yetişkin Öğrenenler: Göz Ardı Edilen Bir Kesim*. (S. Ayhan, Çev). Ankara: A.Ü. Basımevi.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. The Jossey-Bass Inc. , San Francisco, California 94104, 1-237.
- Mezirow, J. (1994). Understanding transformation theory. *Adult Education Quarterly*, 44(4), 223-232.

- Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, (74), 5-12.
- Mezirow, J. (2000). Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress. *Higher and Adult Education Series*, San Francisco: Jossey Bass.
- Mutlu, H. (2020). Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar eserinde başkışilerin öznellik arayışı. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 45-62.
- Parla, J. (2021). *Don Kişot'tan Bugüne Roman* (16. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paul, L. A. (2020). Transformative education. *Educational Theory*, 70(5), 561-579.
- Polat, N. (2013). *Oğuz Atay Nerede?* Ankara: Doğu Batı Yayınevi.
- Şahin, Y. (2016). Edebiyatta başkaldırı ve Oğuz Atay. *IMCOFE/2016 Odessa. Yalova: Yalova Üniversitesi Yayınları*, 326-334.
- Şimşek, H., ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (14. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Taburoğlu, Ö. (2022). *Oğuz Atay - Yazı Eylemi ve Oyun: Anlatı Desenleri – I*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Taylor, E. W. (2008). Transformative learning theory. *New Directions For Adult and Continuing Education*, (119), 5-13.